

УДК 37.091.4:793.31(477)

Олександр Жиров

ЗАСОБИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ В ПЕДАГОГІЧНИХ ПОШУКАХ К. ВАСИЛЕНКА

Розкривається мистецько-педагогічний досвід розвитку української народної хореографії в творчій спадщині К. Василенка з самодіяльними танцювальними ансамблями «Дніпро» і «Дарничанка» та на посаді завідувача кафедри хореографії Київського державного інституту культури; висвітлюється внесок педагога-митця в дослідження лексики українського народно-сценічного танцю та визначаються провідні педагогічні аспекти вивчення ним лексики танцю.

Ключові слова: *К. Василенко, українська народна хореографія, мистецько-педагогічна спадщина, танець.*

Раскрывается художественно-педагогический опыт развития украинской народной хореографии в творческом наследии К. Василенко с самодельными танцевальными ансамблями «Днепр» и «Дарничанка» и на должности заведующего кафедрой хореографии Киевского государственного института культуры; освещается вклад педагога-творца в исследования лексики украинского народно-сценического танца и определяются ведущие педагогические аспекты изучения им лексики танца.

Ключевые слова: *К. Василенко, украинская народная хореография, художественно-педагогическое наследие, танец.*

The article reveals the art-pedagogical experience of Ukrainian folk choreography in creative heritage of K. Vasylenko with amateur dancing collectives «Dnipro» and «Darnychanka» and on a post of the manager of the Choreography Department of the Kyiv State Institute of Culture. Highlights the contribution of the teacher-artist in research of lexicon Ukrainian folk scenic dance, which is justification in traditional Ukrainian dance law number (group movements), implementing a complete classification lexicon Ukrainian folk scenic dance, creating choreographic vocabulary. Defined the leading pedagogical aspects of his study lexicon of dance such as scientific analysis of the ways to enrich and expand the national stage dance lexicon, synthesis and unification dance moves, systematization and classification of Ukrainian dance moves, development of teaching performance-based Ukrainian dance moves. Established place of folklore dance in the education of amateur dancers is determined.

Key words: *K. Vasylenko, Ukrainian folk choreography, art-pedagogical heritage, dance.*

В умовах сучасної соціокультурної глобалізації, з одного боку, відбуваються позитивні зрушення – зростання доступності загальнокультурних цінностей, культурна консолідація, подолання глобальних світових культурних протиріч і протистоянь, а з іншого, – спостерігається уніфікація цінностей, збільшення впливу масової культури, насаджування чужої для багатьох культурної ідеології, культурне зубожіння значних мас населення й знецінення національно-культурної ідентифікації особистості [1, с. 21]. У контексті цього пріоритетним вектором розвитку мистецької освіти має стати наукове осмислення розвитку різних видів мистецтв як невід’ємного складника національної культури. Невичерпною скарбницею національної самосвідомості й світорозуміння, акумулятором етичної самобутності української нації та формування національного характеру впродовж багатьох століть виступає народне хореографічне мистецтво. Зважаючи на це, цінними, на наш погляд, є мистецько-педагогічні пошуки провідних хореографів, балетмейстерів, дослідників танцювального мистецтва, чільне місце серед яких посідає постать Кіма Юхимовича Василенка (1925–2002). Історико-педагогічний аналіз його творчої спадщини дає підстави стверджувати, що багаторічна робота педагога-митця сприяла глибинному всебічному розвитку українського народно-сценічного танцю.

Проблемам хореографічного мистецтва в цілому й народного танцю зокрема присвячено праці В. Авраменка, С. Безклубенка, К. Василенка, В. Верховинця, Я. Демків, Б. Кокуленка, В. Литвиненка, Ю. Станішевського, В. Тітова та ін. Концептуальні засади розвитку української народної хореографії висвітлені в теоретичних роботах В. Авраменка, К. Василенка, В. Верховинця, А. Гуменюка, Ю. Станішевського, Т. Ткаченко, В. Шкоріненка. Історичні, культурологічні та мистецтвознавчі аспекти танцювального мистецтва розкрито в дисертаційних дослідженнях Д. Бернадської, П. Білаша, О. Єльохіна, К. Кіндер, С. Легкої, В. Пастух, А. Підлипської. Феномен української народної хореографії в її регіональних різновидах проаналізовано в доробках В. Авраменка, І. Антипової, К. Балог, О. Бігус, М. Вантуха, К. Василенко, Р. Герасимчука, А. Гуменюка, Д. Демків, Д. Ластівки, Я. Чуперчука, В. Шмаренкова. Важливу групу складають дослідження Г. Боримської, Н. Дем’яно, В. Коломійця, І. Книш, Б. Кокуленка, М. Коця, В. Купленника, В. Пастух, Ю. Станішевського та ін., у яких узагальнено практичний досвід видатних митців-хореографів сучасності та їх колективів (В. Авраменка, В. Верховинця, П. Вірського, А. Кривохижі, М. Соболя).

Велику теоретичну і практичну цінність для розвитку вітчизняної танцювальної культури мають праці, присвячені постаті К. Василенка. Життєвий шлях педагога-митця, його культурно-просвітницька та балетмейстерська діяльність представлені в наукових статтях І. Антипової, В. Дунаєвського, С. Козака, В. Коломійця, С. Легкої, А. Нагачевського, В. Рябініної, Ю. Станішевського, Ю. Тертичного, В. Уральської, Ю. Чурко,

О. Шаповалова, А. Шевчука, В. Шкоріненка. Внесок митця у вивчення народної танцювальної лексики й становлення української хореографічної культури досліджувався в дисертаціях П. Білаша, С. Легкої, Т. Павлюк, В. Шкоріненка. Проте опубліковані матеріали дають далеко неповне уявлення про розвиток української народної хореографії в мистецько-педагогічній спадщині та творчій діяльності К. Василенка.

Метою статті визначаємо виокремлення засобів розвитку української народної хореографії в мистецько-педагогічній спадщині та творчій діяльності К. Василенка, узагальнення досвіду навчально-виховної роботи педагога і митця в освітніх закладах і творчих колективах України.

Вагомим надбанням для розвитку національної хореографії стала мистецько-педагогічна діяльність К. Василенка в колективах художньої самодіяльності «Дніпро» і «Дарничанка» упродовж 1947–1975 рр. На основі багаторічного досвіду педагог розробив і теоретично обґрунтував дидактичні основи роботи з хореографічним колективом, які передбачали реалізацію таких напрямів діяльності: політико-масова робота; навчально-виховна діяльність; постановочна робота; концертна діяльність; організаційна та культурно-масова робота; навчальні семінарські заняття творчих груп і громадських керівників-хореографів. Ця методика швидко набула поширення в колективах художньої самодіяльності України як засіб розвитку народної хореографії.

Розглядаючи українську народну хореографію як поліфункціональне явище, К. Василенко довів, що цьому сприяє хореографічний фольклор, який є основою народних танців. Необхідність звернутися до фольклорного танцю була зумовлена, по-перше, усвідомленням значущості фольклорного матеріалу в справі виховання молоді, по-друге, потребою розширення й удосконалення навчального репертуару танцювальних колективів. У спадщині педагога хореографічний фольклор представлений хороводами, побутовими, сюжетними танцями, танцями-ритуалами, танцями-обрядами, танцями в супроводі хору й під акомпанемент самобутніх народних оркестрів чи лише ударних інструментів [4, с. 99]. К. Василенко класифікував хороводи за тематичним принципом: а) найдревніші хороводи з яскраво вираженим відбиттям трудових процесів; б) хороводи, у яких оспівується рідна природа, відображаються характер, темперамент свійських тварин, звірів, птахів; в) хороводи, у яких відтворюються родинні й побутові взаємини з розкриттям характеру людини в різних ситуаціях [4, с. 11]. Залежно від змісту, стилістичних, хореографічних особливостей, елементів акторської гри він виділив такі різновиди хороводів: а) хоровод, хороводна пісня; б) хороводна гра-розвага; в) хороводний танець з піснею та інструментальним супроводом; г) хороводний танець з інструментальним супроводом [4, с. 14]. Це свідчить про науковий підхід і значний внесок педагога в розвиток народної хореографії.

Чільне місце серед жанрів хореографічного фольклору педагог

відводив побутовим танцям, які є невід'ємною частиною повсякденного життя народу. Погоджуючись із класифікацією побутових танців, запропонованою А. Гуменюком (метелиці, гопаки, козачки; коломийки, гуцулки, верховини; польки, кадрили) [2, с. 13], митець з науково-педагогічної точки зору проаналізував кожен групу відповідно до змісту, лексики, композиції, музики, драматургії, впливу на хореографію інших народів. Звернення К. Василенка до фольклору розглядаємо як засіб розвитку в його творчості народної хореографії.

Велике значення в справі формування національної культури К. Василенко надавав сюжетним танцям, які найбільш повно відображають конкретні явища навколишнього життя, природи, трудові процеси. Використання в фольклорних танцях життєвих сюжетів, історичних подій, на думку К. Василенка, сприяє виробленню в молоді пізнавального інтересу, вихованню патріотичних почуттів та ідеалів. Педагог розробив класифікацію сюжетних танців, згідно з якою танці поділені на трудові; героїчні; ті, у яких відтворено явища природи, трудові процеси; танці, у яких відображено сімейний побут і громадське життя [4, с. 52]. Всебічне вивчення різних жанрів танцювального фольклору дозволило К. Василенку систематизувати та класифікувати національні народні танці, визначити їх найбільш характерні ознаки, виявити виховний потенціал кожного конкретного жанру.

У ході дослідження з'ясовано, що одним із засобів розвитку української народної хореографії в спадщині К. Василенка стало різноаспектне вивчення хореографічної лексики. Ґрунтовне вивчення ним цього питання розпочалося під час роботи з ансамблем «Дніпро», тривало впродовж усієї його творчої й педагогічної діяльності та ґрунтувалося на глибинному осмисленні народних танців і кращих художніх зразків української народно-сценічної хореографії, на узагальненні власного багаторічного досвіду, а також досвіду попередників. З цією метою педагог вдало використав вікові фольклорно-етнографічні надбання, розкрив національну специфіку та виховне призначення танцю.

Наукове дослідження спадщини К. Василенка дає підстави стверджувати, що він уперше дав наукове тлумачення окремих важливих питань теорії, методики й практики народної хореографії, пов'язаних із хореографічною лексикою та шляхами розвитку українського народного танцю, розробив педагогічні прийоми її реалізації в українському народно-сценічному танці. До головних новаторських тенденцій, що домінували в науково-дослідницькій діяльності педагога, належать: 1) обґрунтування використання в народній українській хореографії закону ряду (група рухів); 2) упровадження повної класифікації лексики українського народно-сценічного танцю; 3) створення хореографічного словника. К. Василенко уперше розглянув танцювальну лексику в її історико-еволюційному, образно-тематичному, структурно-функціональному єднанні та систематизував шляхи її збагачення, уніфікував рухи українського

танцю, розробив дидактичні основи виконання танцювальних рухів.

Узагальнення науково-практичної діяльності К. Василенка дозволило визначити провідні педагогічні аспекти вивчення ним лексики українського народно-сценічного танцю: а) науковий аналіз шляхів збагачення й розширення народно-сценічної танцювальної лексики; б) узагальнення та уніфікація танцювальних рухів; в) систематизація та класифікація українських танцювальних рухів; г) розробка дидактичних основ виконання українських танцювальних рухів. Поєднавши педагогічну теорію й практику, педагог заклав наукові підвалини української хореографії, розробив методику виконання хореографічних рухів [5, с. 13].

Грунтовне вивчення регіональних особливостей народного танцювального мистецтва, багаторічний досвід педагогічної балетмейстерської діяльності з ансамблями «Дніпро» і «Дарничанка», науково-етнографічні дослідження дозволили К. Василенку зібрати матеріал і видати в 1971 р. одну з найвагоміших теоретичних праць ХХ ст. у царині народної хореографії – «Лексику українського народно-сценічного танцю». Три видання цієї книги стали надзвичайно вагомим внеском у процес становлення та розвитку науково-теоретичної бази української народно-сценічної хореографії. Третє й останнє видання «Лексики...» являє собою своєрідний хореографічний словник, у якому К. Василенко уніфікував термінологію українського народного танцю та класифікував 1067 рухів, розділивши їх на 21 групу та 27 підгруп відповідно до їх морфологічної структури, видових ознак, технології виконання. На конкретних прикладах автор довів, що розвиток танцювальної лексики залежить від: а) культурно-історичних та соціально-економічних умов життя народу; б) зв'язку лексики з відтворенням дії, тобто сюжету танцю; в) поєднання лексичного матеріалу з іншими формотворчими компонентами [3, с. 57]. Український дослідник уперше створив термінологічні кваліфікаційні позначення, виокремив основні ознаки, за якими рухи отримали свої назви. Це дало можливість уніфікувати дефініції, позбувшись термінологічної неузгодженості. Останнє, у свою чергу, сприяло безумовному розвитку національної хореографії насамперед як потужного фактора виховання.

«Лексика українського народно-сценічного танцю» має важливе педагогічне значення, яке полягає в раціональному поєднанні і поданні теоретичного і практичного матеріалу, у розробці педагогічно доцільної методики викладання навчального матеріалу, що значно полегшує процес оволодіння танцювальними рухами, сприяє вдосконаленню виконавської майстерності та розумінню важливості танцювального мистецтва у справі виховання підростаючого покоління. Слід зазначити, що подібний всебічний аспект дослідження українського хореографічного мистецтва ще не мав місця в науково-педагогічній практиці, адже досі предметом ґрунтового вивчення був переважно класичний та фольклорний танець, а народно-сценічний танець залишався поза увагою науковців.

У педагогічній спадщині та творчій діяльності К. Василенка чільне місце відведено організації системи професійної хореографічної освіти й художньо-естетичного виховання дітей та молоді. Так, у 1970 р. у Київському державному інституті культури на факультеті культурно-освітньої роботи К. Василенком було започатковано першу в Україні кафедру хореографії, завідувачем якої він був упродовж 1970–1995 рр.

Аналіз спадщини й змісту педагогічної діяльності педагога дозволив розкрити засоби його діяльності у вищій школі, які сприяли розвитку народної хореографії. По-перше, це розробка та впровадження в практику роботи вищих навчальних закладів головних дидактичних принципів (зв'язок теорії з практикою, свідомості й міцності засвоєння знань, умінь і навичок, систематичності й послідовності процесу навчання, доступності, активності й самостійності учнів у навчанні, навчання на високому рівні труднощів, принцип виховуючого навчання), методів і прийомів викладання хореографічних дисциплін: словесні (розповідь, пояснення, лекція, дискусія, бесіда); наочні – ілюстрація (схеми, таблиці, малюнки) та демонстрація (показ, зразок); практичні (виконання рухів, вправ та самостійне створення, придумування рухів, композицій. По-друге, це розробка змісту вищої хореографічної освіти в Україні, що передбачало створення навчальних планів, програм, змісту дисциплін «Мистецтво балетмейстера», «Методика роботи з самодіяльним танцювальним колективом», «Композиція танцю»; розробку дидактичних основ виконання танцювальних рухів; піднесення рівня теоретичних знань учнів; приведення змісту освіти відповідно до результатів наукових досягнень; єдності теоретичного змісту з практичною діяльністю. Особливим і своєрідним досягненням педагога стало впровадження зразків українського танцювального фольклору в процес підготовки фахівців та в лекційно-просвітницьку й педагогічну роботу, організація студентського театру танцю «Золоті ворота», який став творчою лабораторією кафедри хореографії; забезпечення умов для максимального розвитку творчої ініціативи педагогів і студентів. Лекції та практичні заняття педагога характеризувалися високим професійним рівнем, що забезпечувався науковим добром матеріалу, логічністю побудови, послідовністю викладу, поєднанням наукового стилю викладу з живим мовленням. По-третє, це створення навчально-методичної бази для вищої школи. К. Василенко забезпечив авторськими навчальними виданнями майже всі наукові дисципліни, що були предметом його викладацької діяльності, займався рецензуванням наукової та навчальної літератури, писав наукові статті, створював сценарії постановок танців, займався модернізацією матеріально-технічної бази кафедри. По-четверте, це забезпечення якісної підготовки педагогічних кадрів. К. Василенко ініціював: проведення семінарів-практикумів, методичних нарад, лекцій, бесід, на яких обговорювалися найголовніші проблеми та визначалися шляхи подолання недоліків у навчально-виховному процесі, відбувався обмін думками і

досвідом; організацію щорічних курсів підвищення кваліфікації та стажування викладачів з метою вдосконалення їх педагогічної майстерності; перегляд навчальних кінофільмів; спарене викладання більшості дисциплін; систематичне взаємовідвідування занять; організацію навчально-методичної взаємодопомоги. Усе це слугувало комплексним засобом розвитку української народної хореографії [5, с. 15].

Отже, проведені дослідження дозволили виявити й теоретично узагальнити засоби розвитку української народної хореографії в досвіді творчої діяльності К. Василенка як фундатора вищої хореографічної освіти в країні. З'ясовано, що одним із засобів розвитку української народної хореографії в спадщині К. Василенка стало різноаспектне вивчення хореографічної лексики як невід'ємного складника національної культури та звернення К. Василенка до фольклору як основи танцю. Важливим засобом розвитку української народної хореографії в творчості К. Василенка став національний хореографічний фольклор. Діяльність педагога відзначалася збиранням і систематизацією педагогічно доцільного народно-танцювального матеріалу, активним використанням його як у своїй практичній, так і в науково-теоретичній роботі. Всебічне вивчення різних жанрів танцювального фольклору дозволило К. Василенку систематизувати і класифікувати національні народні танці, визначити їх найбільш характерні ознаки, виявити виховний потенціал кожного жанру.

Виконані дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення потребує внесок педагога-митця в розбудову системи хореографічної освіти в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко В. І. Культурна глобалізація як феномен сучасності / Бондаренко В. І., Суворова Д. В. // Наука в інформаційному просторі: матер. ІХ міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовтня 2013 р. – Дніпропетровськ, 2013. – Т. 8 : Актуальні дослідження з гуманітарних наук. – С. 19–21.
2. Василенко К. Украинский народный танец / К. Василенко. – М. : Искусство, 1981. – 160 с.
3. Василенко К. Ю. Лексика українського народно-сценічного танцю : навч. посіб. для ін-тів культури / К. Ю. Василенко. – 3-тє вид. – К. : Мистецтво, 1996. – 496 с.
4. Василенко К. Ю. Український танець : підруч. для ін-тів культури і мистецтв / К. Ю. Василенко. – К. : ІПК ПК, 1997. – 282 с.
5. Жиров О. А. Розвиток української народної хореографії у мистецько-педагогічній спадщині та діяльності К. Василенка (50-90 роки ХХ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О. А. Жиров. – Житомир, 2007. – 20 с.